

تکنیک‌های مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری

گونه‌شناسی نظری و کاربرد عملی

تألیف:

مرجان شرفی

دکتر ناصر برک‌پور

عضو هیئت علمی گروه شهرسازی دانشگاه هنر

سرشناسه	شرفی، مرجان، ۱۳۶۴ -
عنوان و نام پدیدآور	تکنیک‌های مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری: گونه‌شناسی نظری و کاربرد عملی / تألیف مرجان شرفی، ناصر برک‌پور
مشخصات نشر	: مشهد: آستان قدس رضوی، شرکت به‌نشر، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۵۲ص
فروست	: به نشر (انتشارات آستان قدس رضوی): ۱۳۵۸.
شابک	: 978 - 964 - 02 - 1686 - 6
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا.
موضوع	: شهرداری - - مشارکت شهروندان
موضوع	: مشارکت اجتماعی
شناسه افزوده	: برک‌پور، ناصر، ۱۳۴۱ -
شناسه افزوده	: شرکت به‌نشر (انتشارات آستان قدس رضوی).
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۰ ت ۸ ش ۴ / JS ۵۰
رده‌بندی دیویی	: ۳۰۲/۲۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۴۹۵۳۰۶

به‌نشر

۱۳۵۸

تکنیک‌های مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری

گونه‌شناسی نظری و کاربرد عملی

تألیف: مرجان شرفی - دکتر ناصر برک‌پور (عضو هیئت علمی گروه شهرسازی دانشگاه هنر)

چاپ اول / ۱۳۹۱

۲۰۰۰ نسخه / وزیری

چاپ: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی - به‌نشر

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۰۲ - ۱۶۸۶ - ۶

حق چاپ محفوظ است.

به نشر (انتشارات آستان قدس رضوی)

دفتر مرکزی: مشهد، ص. پ. ۹۱۳۷۵/۴۹۶۹ و ۹۱۳۷۵/۱۵۷، تلفن ۳-۷۶۲۵۰۰۱، نمابر ۷۶۵۲۰۰۶

دفتر تهران: ۸۸۹۶۰۶۲۰، ۸۸۹۶۲۳۰۱، نمابر ۸۸۹۶۵۹۸۲

آدرس اینترنتی: www.behnashr.com پست الکترونیک: publishing@behnashr.com

بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست مطالب

آغاز سخن.....	۹
پیشگفتار.....	۱۱
مقدمه.....	۱۳
فصل یک: مفهوم‌شناسی مشارکت مردمی.....	۱۷
مقدمه.....	۱۷
۱-۱- بررسی سیر تحول نظریه‌های برنامه‌ریزی.....	۱۹
۲-۱- تعاریف مشارکت مردمی.....	۲۹
۳-۱- سطوح مشارکت مردمی.....	۳۴
۴-۱- اهداف مشارکت.....	۴۶
۵-۱- مزایا و محدودیت‌های مشارکت.....	۴۹
۶-۱- جمع‌بندی.....	۵۸
پی‌نوشت‌ها.....	۶۲
فصل دو: معرفی تکنیک‌های مشارکت مردمی رایج در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری.....	۶۳
مقدمه.....	۶۳
۱-۲- طبقه‌بندی‌های موجود از تکنیک‌های مشارکت مردمی.....	۶۴
۲-۲- جمع‌بندی.....	۱۱۳
پی‌نوشت‌ها.....	۱۱۶
فصل سه: تکنیک‌های مربوط به جلسات عمومی و مشارکت الکترونیکی.....	۱۱۷
مقدمه.....	۱۱۷

۱۱۸	۱-۳- تکنیک‌های جلسه محور
۱۳۴	۲-۳- تکنیک‌های مشارکت الکترونیکی
۱۵۲	۳-۳- جمع‌بندی
۱۵۴	پی‌نوشت‌ها

فصل چهارم: بررسی تجارب سایر کشورها در کاربرد تکنیک‌های مربوط به جلسات عمومی و مشارکت الکترونیکی

۱۵۷	مقدمه
۱۵۷	۱-۴- برنامه‌ریزی خیابان وایت ادمونتون
۱۵۹	۲-۴- برنامه‌ریزی مشارکتی محله پیلسن شیکاگو
۱۶۸	۳-۴- برنامه‌ریزی محلی در دهکده اسلویت
۱۷۴	۴-۴- پروژه مشارکتی احیای اراضی جنگلی پارک ملی یورک‌شایر
۱۷۸	۵-۴- ارزیابی مشارکت مردمی به کمک فن‌آوری وب ۲ و سامانه اطلاعات جغرافیایی
۱۸۰	۶-۴- نظافت و سبز کردن محله‌ها در روسیه
۱۸۲	۷-۴- جمع‌بندی
۱۸۸	پی‌نوشت‌ها
۱۸۹	

فصل پنجم: تجربه کاربرد تکنیک‌های مشارکتی در محله یوسف‌آباد تهران

۱۹۱	مقدمه
۱۹۱	۱-۵- ویژگی‌های کلی محله یوسف‌آباد
۱۹۲	۲-۵- فرایند طرح مشارکتی محله یوسف‌آباد
۱۹۵	۳-۵- تکنیک‌های مشارکتی برای جلب مشارکت گروه‌های هدف
۱۹۷	۴-۵- جمع‌بندی
۲۰۹	

فصل ششم: بررسی یافته‌ها و نتیجه‌گیری

۲۱۱	مقدمه
۲۱۱	۱-۶- بررسی یافته‌های کاربرد تکنیک‌های مشارکت مردمی در محله یوسف‌آباد
۲۱۲	۲-۶- بررسی مزیت‌ها و محدودیت‌های اجرای هر یک از تکنیک‌ها در محله و ارائه پیشنهادهایی به منظور افزایش کارایی این تکنیک‌ها در شرایط محله
۲۴۲	منابع فارسی
۲۴۹	منابع انگلیسی
۲۵۰	

فهرست جدول‌ها

جدول ۱-۱: طبقه‌بندی انواع نظریه‌های شهرسازی	۱۹
جدول ۱-۲: ادوار نظریه‌پردازی در برنامه‌ریزی شهری تا پایان دهه ۱۹۷۰	۲۰
جدول ۱-۳: چارچوب کلی مشارکت مردمی	۳۵
جدول ۱-۴: نردبان مشارکت شری آلیشتاین	۳۸
جدول ۱-۵: سطوح مشارکت از دیدگاه دشلر و سوک	۴۰
جدول ۱-۶: زنجیره مشارکت مردمی	۴۲
جدول ۱-۷: گستره مشارکت IAP2	۴۴
جدول ۱-۸: مزایای مشارکت مردمی از دیدگاه ریچاردسون	۵۳
جدول ۱-۹: مزیت‌های مشارکت مردمی از دیدگاه گروه برنامه‌ریزی دانشگاه اوکلند	۵۴
جدول ۱-۱۰: موانع و مشکلات مشارکت مردمی از دیدگاه گروه برنامه‌ریزی دانشگاه اوکلند	۵۶
جدول ۱-۱۱: ارائه خلاصه و جمع‌بندی سطوح مشارکت مردمی	۶۰
جدول ۲-۱: رابطه میان تکنیک‌های مشارکتی و اهداف مشارکت	۶۷
جدول ۲-۲: تکنیک‌هایی برای تبادل اطلاعات	۶۹
جدول ۲-۳: تکنیک‌هایی برای دریافت بازخوردها	۷۵
جدول ۲-۴: تکنیک‌هایی برای جمع کردن مردم در کنار یکدیگر و تعامل گروهی	۷۹
جدول ۲-۵: مبنای طبقه‌بندی تکنیک‌های مشارکت مردمی	۱۱۴
جدول ۳-۱: انواع جلسات	۱۱۹
جدول ۳-۲: چگونگی تبادل اطلاعات در تعریف مشکل	۱۲۴
جدول ۳-۳: سطح تعاملات براساس موضوع	۱۲۵
جدول ۳-۴: نحوه چیدمان فضا با توجه به هدف جلسه	۱۲۸
جدول ۳-۵: چک لیست آماده‌سازی یک جلسه مردمی	۱۳۰
جدول ۳-۶: توصیف اشکال و روش‌های مشارکت آنلاین	۱۳۴
جدول ۳-۷: کاربرد ارتباطات کامپیوتری در فعالیت‌های مراجع محلی در برنامه‌ریزی کالبدی: نوع، شکل و تعیین ارزش ارتباطات	۱۴۳
جدول ۳-۸: چک لیست آماده‌سازی و اجرای یک نابلوی اعلانات الکترونیکی	۱۴۹

جدول ۳-۹: مقایسه تکنیک‌های مربوط به جلسات عمومی و مشارکت الکترونیکی.....	۱۵۲
جدول ۴-۱: خلاصه‌ای از تجارب اجرای تکنیک‌های مربوط به جلسات و مشارکت الکترونیکی.....	۱۵۸
جدول ۴-۲: مشخصات کلی شهر ادمتون.....	۱۵۹
جدول ۴-۳: الزامات مداخله عمومی و استانداردهایی برای عمل.....	۱۶۵
جدول ۴-۴: نظرات کاربران در مورد قدرت آنان در این مدل.....	۱۷۶
جدول ۴-۵: جلسات برگزار شده طی فرایند مشارکتی صورت گرفته در محله زونانی.....	۱۸۴
جدول ۵-۱: ویژگی‌های کلی محله یوسف‌آباد.....	۱۹۳
جدول ۵-۲: معرفی گروه‌های هدف و تکنیک‌های به‌کار رفته برای جلب مشارکت این گروه‌ها.....	۱۹۵
جدول ۵-۳: گام‌های فرایند برنامه‌ریزی جلسه در محله یوسف‌آباد.....	۲۰۷
جدول ۵-۴: اقدامات صورت گرفته پیش از زمان برگزاری جلسه.....	۲۰۸
جدول ۶-۱: جنسیت افراد شرکت‌کننده در نظرسنجی اینترنتی.....	۲۱۳
جدول ۶-۲: مشخصات افراد شرکت‌کننده در نظرسنجی اینترنتی از نظر سن.....	۲۱۳
جدول ۶-۳: گروه‌های سنی افراد شرکت‌کننده در نظرسنجی اینترنتی.....	۲۱۴
جدول ۶-۴: سطح تحصیلات افراد شرکت‌کننده در نظرسنجی اینترنتی.....	۲۱۵
جدول ۶-۵: شیوه آشنایی پاسخ‌دهندگان با وب‌سایت محله.....	۲۱۵
جدول ۶-۶: مدت سکونت پاسخ‌دهندگان در محله.....	۲۱۶
جدول ۶-۷: مکان‌ها و ویژگی‌های مورد علاقه مردم محله.....	۲۱۷
جدول ۶-۸: مکان‌ها و ویژگی‌های محله که مردم محله دوست ندارند.....	۲۱۹
جدول ۶-۹: مشکلات محله یوسف‌آباد از دیدگاه پاسخ‌دهندگان به ترتیب اولویت.....	۲۲۱
جدول ۶-۱۰: نشانه‌ها، مکان‌ها و ساختمان‌هایی که مردم یادشان می‌آید آن‌ها می‌برند که در محله یوسف‌آباد هستند.....	۲۲۴
جدول ۶-۱۱: نظرات پاسخ‌دهندگان در مورد چشم‌انداز محله.....	۲۲۵
جدول ۶-۱۲: مشخصات افراد شرکت‌کننده در جلسه از نظر سن.....	۲۲۷
جدول ۶-۱۳: سطح تحصیلات افراد شرکت‌کننده در جلسه.....	۲۲۸
جدول ۶-۱۴: مدت سکونت حاضران جلسه در محله.....	۲۲۹
جدول ۶-۱۵: مشکلات محله یوسف‌آباد از دیدگاه حاضران در جلسه به ترتیب اولویت.....	۲۳۰
جدول ۶-۱۶: نظرات حاضران در جلسه در مورد چشم‌انداز محله.....	۲۳۲
جدول ۶-۱۷: عناصر موجود در نقاشی کودکان محله یوسف‌آباد.....	۲۳۳
جدول ۶-۱۸: چشم‌انداز شهر تهران و منطقه شش.....	۲۳۸
جدول ۶-۱۹: اولویت مسائل و مشکلات محله از دیدگاه گروه‌های هدف.....	۲۳۹
جدول ۶-۲۰: چشم‌انداز محله یوسف‌آباد از دیدگاه گروه‌های هدف.....	۲۴۰
جدول ۶-۲۱: مزیت‌ها و محدودیت‌های کاربرد تکنیک‌ها در محله و پیشنهاداتی به منظور افزایش کارایی تکنیک‌ها.....	۲۴۳

فهرست شکل‌ها

شکل ۱-۱: سه گونه تعهد عمومی	۳۳
شکل ۱-۲: بسته مشارکت مردمی	۳۶
شکل ۱-۳: گردونه مشارکت دیویدسون	۴۱
شکل ۱-۴: سطوح مشارکت	۴۳
شکل ۱-۵: حلقه مشارکت	۴۵
شکل ۱-۶: مقایسه مدت زمان در فرایند تصمیم‌سازی یک‌جانبه در مقابل تصمیم‌سازی مشارکتی	۵۰
شکل ۱-۷: سطح‌بندی پیشنهادی مشارکت مردمی	۶۱
شکل ۲-۱: عملکرد نقش‌آفرینان مختلف در فرایند تصمیم‌سازی	۶۵
شکل ۲-۲: طبقه‌بندی تلفیقی سطوح و تکنیک‌های مشارکت مردمی	۶۸
شکل ۳-۱: نمودار دیواری طرح‌ریزی یک جلسه عمومی	۱۲۳
شکل ۳-۲: مشارکت الکترونیکی	۱۴۰
شکل ۳-۳: مدل توصیفی جلسات بحث و تبادل نظر سیاسی	۱۴۰
شکل ۳-۴: نردبان مشارکت الکترونیکی	۱۴۱
شکل ۳-۵: نردبان مشارکت الکترونیکی	۱۴۲
شکل ۳-۶: مشارکت شبکه‌ای - طبقه‌بندی	۱۴۶
شکل ۴-۱: خلاصه فرایند مشارکتی خیابان وایت ادموتون	۱۶۴
شکل ۴-۲: زنجیره مداخله عمومی	۱۶۷
شکل ۴-۳: برنامه رسمی مداخله عمومی	۱۶۸
شکل ۴-۴: خلاصه فرایند برنامه‌ریزی مشارکتی محله پیلسن	۱۷۳

- شکل ۴-۵: خلاصه فرایند مشارکت مردمی دهکده اسلویت ۱۷۷
- شکل ۴-۶: خلاصه فرایند مشارکت مردمی پارک ملی یورک‌شایر ۱۷۹
- شکل ۵-۱: عکس هوایی از موقعیت محله یوسف‌آباد ۱۹۳
- شکل ۵-۲: تصاویری از محله یوسف‌آباد ۱۹۴
- شکل ۵-۳: نقشه موقعیت محله یوسف‌آباد در منطقه شش ۱۹۴
- شکل ۵-۴: فرایند طرح مشارکتی محله یوسف‌آباد ۱۹۶
- شکل ۵-۵: ساختار اولیه سایت محله یوسف‌آباد ۱۹۸
- شکل ۵-۶: تصویری از برپا شدن توزیع شده در محله ۲۰۰
- شکل ۵-۷: نمونه‌هایی از بنرهای طراحی شده ۲۰۱
- شکل ۵-۸: تصاویری از بنرهای نصب شده در سطح محله ۲۰۱
- شکل ۵-۹: تصویری از تابلوی اعلانات الکترونیکی محله یوسف‌آباد ۲۰۲
- شکل ۵-۱۰: تصاویری از فراخوان مسابقات ۲۰۶
- شکل ۵-۱۱: تصاویری از اتاق جلسه صبح روز برگزاری ۲۱۰
- شکل ۵-۱۲: تصاویری از جلسه برگزار شده با حضور ساکنان محله یوسف‌آباد ۲۱۰
- شکل ۶-۱: نمونه‌هایی از انشا کودکان محله یوسف‌آباد ۲۳۴
- شکل ۶-۲: نمونه‌هایی از نقاشی کودکان یوسف‌آباد ۲۳۵
- شکل ۶-۳: نمونه‌هایی از عکس‌های ارسال شده برای مسابقه عکاسی ۲۳۶
- شکل ۶-۴: فرایند تدوین چشم انداز محله یوسف‌آباد ۲۳۷

آغاز سخن

رشد فزاینده شهرنشینی و شکل‌گیری مقیاس‌های جدیدی از رشد و توسعه شهری طی دهه‌های اخیر، باعث شده تا شهر و جامعه شهری با چالش‌های نوینی روبرو شود. گسترش ابعاد و تغییر در ماهیت و پیچیدگی مسائل شهری، جامع‌نگری و توجه به جنبه‌های مختلف آن را ضروری می‌سازد. در این میان، تأکید برنامه‌ریزان و مدیریت شهرها برای حل پایدار نارسایی‌هایش از پیش به سطوح پایین‌تر و ابعاد ملموس زندگی شهری متوجه شده چنان‌که پژوهش‌ها و مطالعات نیز به این سمت گرایش پیدا کرده است و در همه آنها سیاست‌گذاری و حل مسائل شهری از خردترین واحد یعنی محله در شهر آغاز می‌شود.

به همین دلیل و در طی سال‌های اخیر نهادهای محلی بیشتر از گذشته در کانون توجه قرار گرفته‌اند. شوراهای شورایاری‌ها به عنوان انجمن‌های منتخب شهرها و محلات در کلانشهر تهران و دیگر شهرها از جمله همین نهادهای محلی هستند که به نقش‌آفرینی فعالانه در حوزه مدیریت شهری می‌پردازند. امروزه و پس از ۳ دوره برگزاری انتخابات محله‌ای، تمامی محلات کلانشهر تهران دارای یک شورای محله‌ای به نام شورایاری‌ست که با آرای مستقیم ساکنان محلات انتخاب می‌شوند و به دنبال شناخت نیازها، نارسایی‌ها و ارائه راه‌کارها و انعکاس آنها به مدیریت شهری و سازمان‌های ذیربط هستند. تجربه این سال‌ها نشان می‌دهد که این نهادها بسیار بهتر از نهادهای بالاسری غالباً دولت‌منشأ به شناسایی مشکلات و ارائه راه‌حل‌های ارزشمند در عرصه‌های شهری در مقیاس محله می‌پردازند. در واقع شوراهای شورایاری‌ها با توجه به شناخت واقعی‌تری که از ظرفیت‌ها، مسائل و واقعیت‌های محله دارند، به گونه‌ای

کارآمدتر منابع محدود را در راستای برآوردن نیازهای نامحدود، مورد استفاده قرار می‌دهند. این نهادها امکان مشارکت آگاهانه شهروندان را فراهم می‌سازند و زمینه‌های توانمندسازی و اقتدار بخشی آنها را آماده می‌کنند. اما شورایاری تا زمانی که در مسیر توسعه پایدار و پاسخگویی بهتر به مسئولیت اجتماعی و مدنی خود قرار گیرند و اسباب و ابزار ساختارهای متمرکز قدرت و دولت نشوند در مسیر تمنای مدنیت حرکت می‌کنند؛ هرچند که این مهم به رغم ضرورت و نیاز به آن، خواسته و ناخواسته مورد غفلت قرار می‌گیرد. در این حوزه توسعه مطالعات کاربردی و پژوهش‌های بنیادی لازم است. به همین دلیل، در دوره سوم شورای شهر تهران ستاد هماهنگی شورایاری‌ها از طریق تسهیل‌گری برای پژوهشگران و دانشگاهیان زمینه گسترش این گونه آثار را در قالب‌های مختلف پایان‌نامه، مقاله، روزنامه و نشست‌های تخصصی فراهم نموده است.

کتاب پیش رو که حاصل زحمات جناب آقای دکتر ناصر برک‌پور عضو محترم هیئت علمی دانشگاه هنر و سرکار خانم مرجان شرفی دانشجوی دکتری شهرسازی است، نتایج یکی از همین پژوهش‌هاست که با همکاری ستاد هماهنگی شورایاری‌های شورای اسلامی شهر تهران چاپ و منتشر شده است.

این کتاب ضمن برخورداری از مانی نظری قوی، در یکی از نشست‌های علمی با حضور شورایاران ارانه و مورد واکاوی قرار گرفت و چکیده‌ای از آن در نشریه «شورایاران» چاپ شد جزء نخستین آثاری است که به صورت ویژه به موضوع شورایاری پرداخته است.

به امید روزی که نهادهای محلی در جامعه ایرانی به جایگاه شایسته خود برسند.

احمد مسجدجامعی

عضو و رئیس ستاد هماهنگی شورایاری‌های

شورای اسلامی شهر تهران

پیشگفتار

مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها همچون پیوستاری است که در یک سوی آن معنا و مضمون مشارکت، محدود به آگاهی مردم از اتفاقاتی است که در شهر می‌گذرد و در سوی دیگر آن، معنای واقعی مشارکت مردم در مداخله آنان در تصمیم‌گیری‌ها و سهم شدن در قدرت تلقی می‌شود. از این‌رو در یکی از معروف‌ترین استعاره‌ها، مشارکت مردم به نردبانی تعبیر شده است که هر پله از آن معرف سطحی از مشارکت است و هر چه از پله‌های این نردبان بالا می‌رویم بر میزان و سطح مشارکت مردم افزوده می‌شود. از آن جایی که مشارکت مردمی در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری کشور ما هنوز جایگاه مناسبی ندارد و تاکنون به جنبه‌های عملی و کاربرد آن به شکل عمیق پرداخته نشده است، کتاب حاضر با مرور نوشته‌های اصیل محققان این حوزه، به معرفی مفهوم مشارکت مردمی، طبقه‌بندی سطوح مشارکت و تکنیک‌های مناسب در هر سطح، پرداخته است. همچنین با توجه به مباحث مختلف مطرح شده اشاره‌هایی به تجربه‌های عملی کاربرد این تکنیک‌ها در ایران و سایر کشورها شده است.

چاپ این کتاب مرهون همکاری معاونت محترم پژوهشی دانشگاه هنر و ستاد هماهنگی و اجرایی شورایاری‌های شهر تهران است. در این جا از حمایت معاون محترم پژوهشی دانشگاه هنر و همچنین ریاست و دبیر محترم ستاد شورایاری‌ها قدردانی می‌شود. تلاش و حسن نیت فراوان جناب آقای دکتر یاری، کارشناس ارشد ستاد شورایاری‌ها، نقش مهمی در به ثمر رسیدن این اقدام داشت. همچنین از زحمات آقای نریمان زرین‌پناه در صفحه‌آرایی، بازخوانی و ویرایش کتاب سپاسگزاری می‌شود.

یکی از دشواری‌های انجام این کار، به ویژه در بخش مفهوم‌شناسی و طبقه‌بندی تکنیک‌های مشارکت، انتخاب معادل مناسب برای تعداد زیادی از تکنیک‌های رایج در کشورهای دیگر بوده است. در انتخاب این معادل‌ها، تلاش شده است تا واژه برگزیده معنی و محتوای تکنیک باشد، هر چند ممکن است بسیاری از این معادل‌ها به دلیل عدم کاربرد تکنیک‌ها در ایران، ناآشنا و نامانوس باشند.

مرجان شرفی - دکتر ناصر برک‌پور

اردیبهشت ماه ۱۳۹۰

مقدمه

کمیسیون اسکفینگتن انگلستان در سال ۱۹۶۹، برنامه‌ریزی را حوزه‌ای تعریف می‌کند که نیازمند مشارکت است، زیرا مردم باید انتخاب کنند که چه جامعه‌ای می‌خواهند و چگونه می‌خواهند آن را توسعه دهند (Simpson, 1997, p.913). این در حالی است که در حال حاضر در کشور ما در حوزه برنامه‌ریزی و طراحی شهری، زمینه طرح نظرات و خواسته‌های مردم فراهم نیست و برنامه‌ریزان و طراحان شهری، در بسیاری از مواقع بدون ارتباط با مردم و آشنایی با نظرات آنان، به تهیه برنامه‌ها و طرح‌های شهری اقدام می‌کنند. در نتیجه، طرح‌های شهری فاقد اثربخشی لازم هستند و از حمایت مردمی در پیشبرد و اجرا محروم می‌شوند.

تجارب کشورهای مختلف نشان داده است که لازمه تحقق طرح‌های شهری، مشارکت دادن و دخیل کردن مردم در روند تهیه طرح‌ها، و مهمترین عامل برای موفقیت در فرایند مشارکتی، تعیین شیوه‌هایی است که نحوه رابطه و کار با مردم در سطح مشارکت آنان را مشخص سازد (Priscoli, 2003). در پایین‌ترین سطح از مشارکت مردم، دخالت شهروندان در فرایند برنامه‌ریزی می‌تواند به اتخاذ تصمیم‌های پایدارتر، با اعتبار بیشتر و مبتنی بر نیازهای طیف وسیع‌تری از مردم منجر شود و در بالاترین سطح، مشارکت مردمی می‌تواند زمینه گسترش و تقویت مردم‌سالاری را از طریق شیوه‌های مشورتی، مستقیم و صریح فراهم آورد. نتیجه چنین نگرشی، توسعه اعتماد عمومی در سطح جامعه است. این نکته از آن جهت حائز اهمیت است که نادیده انگاشتن آن بیشتر منجر به سردرگمی، بی‌توجهی و خشونت شهروندان و شکسته شدن و ویرانی هنجارهای جامعه خواهد شد.

اعتماد عمومی تنها نتیجه مهم مشارکت مردمی نیست. این دیدگاه همچنین منجر به قانون‌گرایی، آگاهی جامعه، تصمیم‌سازی صحیح و الگوی مناسب قدرت سیاسی می‌شود (Wang & Wan Wart, 2007, p.266).

در حال حاضر نگرانی اصلی برنامه‌ریزان شهری این است که با چه روش‌ها و شیوه‌هایی می‌توان برنامه‌ها و طرح‌های مشارکتی را با موفقیت به انجام رسانید. تبدیل دیدگاه‌ها و نظریه‌های مشارکتی در شهرسازی به روش‌ها و تکنیک‌های عملی، اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا زمانی که این نظریه‌ها عملیاتی نشده‌اند امکان تحقق آن‌ها وجود ندارد. علاوه بر آن، با توجه به ملاحظات نهادی و قانونی مختلف در کشورهای گوناگون، چگونگی استفاده از این روش‌ها نیز باید متناسب با ملاحظات فوق مورد توجه قرار گیرد. یکی دیگر از مشکلات در مقطع کنونی، قابل فهم نبودن بسیاری از تصمیمات برنامه‌ریزان است. کاربرد تکنیک‌های مشارکتی می‌تواند شیوه مناسبی برای سنجش و اولویت‌بندی معیارها و خواست‌های مردم و تبدیل آن‌ها به برنامه و طرح باشد. برنامه‌ریز به جای طرح ارزش‌های مورد نظر خود، بهتر است از بررسی و شناسایی خواسته‌های مردم شروع کند. در باب ضرورت و آثار مشارکت مردم در شناخت و تحلیل مسائل شهری محققان زیادی اظهارنظر کرده‌اند که در یک جمع‌بندی کلی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد (Priscoli, 2003; Gans, 1969; Sanoff, 2000; Simpson, 1997) و هویی زن، ۱۹۸۴):

- (۱) ایده‌های خوب همواره برخاسته از جامعه است و اگر مشارکت به وقوع نپیوندد، نتیجه آن، مردمی بیگانه با طرح خواهند بود که احساس می‌کنند دیدگاه‌ها و نظراتشان نادیده گرفته شده و فرم شهری جدید به آنان تحمیل شده است.
- (۲) مشارکت شهروندان، تعیین‌کننده درجه موفقیت یا شکست هر طرح است. بنابراین تصمیم‌گیری پایدار ممکن نیست، مگر با سهم کردن آراء و دیدگاه‌های مردمی در انتخاب ایده‌ها و طرح‌ها. با توجه به این واقعیت، باید سعی شود نگرش به مشارکت در چارچوب آگاه کردن شهروندان به سوی دخالت آن‌ها در تصمیم‌گیری‌های نهایی سوق داده شود.

- (۳) اختصاص زمان و تلاش برای درگیر کردن مردم، شکل اساسی توسعه جامعه محلی است و کمک به مشارکت‌کنندگان برای رفع تضادها و تعریف اهداف در فرایند

برنامه‌ریزی جامعه محلی بسیار ارزشمند است. بنابراین اگر سازمان‌های برنامه‌ریز سعی کنند با بزرگ جلوه دادن مسائل، مانع مشارکت مردم شوند، این امر می‌تواند زمینه انفعال سیاسی، وابستگی و ناآگاهی مردم را فراهم کند.

(۴) از آن‌جا که همه مردم یکسان نیستند و نیازها و اهداف متفاوتی دارند، برنامه‌ریزان باید به خوبی این اهداف و خواست‌ها را شناسایی کنند. در این صورت، برنامه‌ریزی با مردم به جای برنامه‌ریزی برای مردم می‌تواند راهگشا باشد.

امروزه در کشورهای پیشرو برنامه‌ریزی در جهان، مشارکت، موضوعی نیست که در سطح نظریه‌پردازی محدود شود، بلکه در عمل معلوم شده است؛ حل مسائل و مشکلات جامعه شهری بدون مشارکت مردم نیست. بنابراین پرداختن به ابعاد نظری و عملی مشارکت مردمی و سعی در کاربردی کردن نظریه‌ها، ضروری است. بر این اساس، پژوهش حاضر را به دو بخش کلی می‌توان تقسیم کرد: در بخش نخست، سطوح مختلف مشارکت مردم و تکنیک‌های رایج مشارکت در شناخت و تحلیل مسائل شهری، شناسایی و معرفی می‌شوند. در بخش دوم، تجربه کاربرد برخی از این تکنیک‌ها در یکی از محله‌های شهر تهران ارائه و تحلیل می‌شود.

در فصل اول کتاب با عنوان مفهوم شناسی مشارکت مردمی، پس از اشاره مختصر به تحولات نظریه‌های برنامه‌ریزی، تعاریف و مفاهیم پایه مشارکت مردمی، سطوح مشارکت مردمی و مزیت‌ها و محدودیت‌های مشارکت مردمی مورد بررسی قرار می‌گیرد. در انتهای این فصل سعی می‌شود طبقه‌بندی تلفیقی از سطوح مشارکت مردمی ارائه شود. در فصل دوم، معرفی تکنیک‌های مشارکت مردمی رایج در برنامه‌ریزی شهری صورت می‌گیرد و دسته‌بندی منطبق بر سطح‌بندی تلفیقی انجام شده در فصل قبل، به همراه توضیح مختصر تمامی این تکنیک‌ها ارائه می‌شود. در فصل سوم کتاب، توضیحات تفصیلی در خصوص تکنیک‌های مربوط به جلسات عمومی و مشارکت الکترونیکی ارائه می‌شود. در فصل چهارم نمونه‌هایی از کاربرد برخی از تکنیک‌های معرفی شده در سایر کشورها، توضیح داده می‌شود. در انتها، تجربه عملی در زمینه کاربرد این تکنیک‌ها در محله یوسف‌آباد تهران مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد. توضیح این نکته ضروری است که هدف اصلی کاربرد برخی از تکنیک‌های مشارکتی در محله یوسف‌آباد، تنها امکان‌سنجی و اثربخشی

کاربرد روش‌ها و تکنیک‌های تهیه طرح‌های مشارکتی در مقیاس محله‌ای و در شرایط ایران است و نه لزوماً نتایج اجرایی - محتوایی که از کاربرد این تکنیک‌ها در محله به دست می‌آید. به عبارت دیگر، در این تجربه، فرایند تهیه طرح مشارکتی مدنظر است و نه محتوای طرح و از این رو محصول کار را نمی‌توان طرح تمام عیار توسعه این محله دانست.

www.ketab.ir